

WUR-onderzoekers analyseren agrokennissysteem

‘Systeem kan stootje hebben’

Het samenhangend systeem van kennis en belangenbehartiging voor de Nederlandse agrosector is weliswaar veranderd, maar het is flexibel en robuust. Dat concluderen onderzoekers in een 15 september verschenen publicatie van het LEI.

Is er toekomst voor het agrokennissysteem? Onderzoekers van Landbouweconomisch Instituut (LEI), Alterra en Agrotechnology and Food Sciences Group (AFSG), allemaal onderdelen van Wageningen UR, kwamen na onderzoek, analyse en interviews tot de con-

clusie dat die toekomst er zeker is. Het agrokennissysteem is volgens hen aanpassend en robuust. Het OVO-drieluik (Onderzoek – Voorlichting – Onderwijs) is weliswaar al decennia geleden afgebrokkeld, maar het systeem werkt nog. En belangenbehartiging, bijvoorbeeld

door LTO Nederland, net zo. Dit is wel minder op de overheid en meer op de markt gericht. En dan vooral op de voorlopers op die markt. Krijn Poppe, onderzoeker bij het LEI en projectleider, legt uit waarom dit onderzoek er kwam. “LNV heeft eerder toe-

komstverkenningen laten uitvoeren”, zegt hij. Hoe is de situatie nu en welke lijnen kun je trekken? Bijvoorbeeld: hoe ontwikkelt de sector zich naar 2020? Hoeveel boeren heb je dan in Nederland? Er is bijvoorbeeld ook onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de technologie. Wat kan robotica, biotechnologie, genetica of nanotechnologie de sector opleveren? Dergelijke onderzoeken beïnvloeden vaak het beleid van het departement.

“Maar, zo bedachten LEI en LNV, dat is niet het verhaal dat je vertelt als de Chinezen op bezoek komen. Dan vertel je over het succes van de landbouw dankzij de samenwerking in de sector en het poldermodel. En over de wijze waarop het robuuste karakter van de institutionele omgeving van de agrosector heeft bijgedragen aan het succesverhaal van de Nederlandse landbouw. Over ‘het groene front’ en de manier waarop de sector dat organiseert.” Die organisatie is onderwerp van dit onderzoek.

De toekomstverkenning begint met terugkijken. Is er dan sprake van evaluatie en een waardeoordeel over het systeem? “Evaluatie is een groot woord”, reageert Poppe, “maar je kijkt wel naar hoe het werkt. We constateerden uit een analyse van het verleden dat de kracht van samenwerking zoals die er vroeger was, niet verdwenen is. Dat mag je een waardeoordeel noemen. Maar we zien wel een verandering. Bedrijven worden bijvoorbeeld groter en hebben minder behoefte aan voorlichters en het onderwijs is breder.”

Systeem

Waar gaat het over? Nederland heeft een landbouwkennissysteem dat verbonden is aan het ministerie van LNV; met de landbouwuniversiteit, de Wageningse onderzoeksinstituten en kennispreiding door voorlichting en overig agrarisch onderwijs. Veel van de lezers van dit vakblad, werkzaam in dat groene onderwijs, horen daar ook bij. Ze spelen een rol in dat systeem.

Dit systeem is, soms met enige moeite, overeind gehouden. Onder meer dankzij de vorming van Wageningen UR en ondanks druk om het departement op te heffen. En dankzij datzelfde ministerie

van LNV dat bijvoorbeeld Bram Peper onderzoek liet uitvoeren naar haa-samenwerking en de Groene Kennis Coöperatie opzette.

De kiemen voor dat kennissysteem en voor de agrarische belangenbehartiging liggen bij de landbouwcrisis van 1880. Bijna een eeuw lang was de gezamenlijke inzet gericht op verbetering van de productiviteit van de landbouw en bijdragen van die landbouw aan de economie. De invloed van de georganiseerde landbouw op het kennissysteem (of andersom) was altijd groot. Vooral op onderdelen zoals praktijkonderzoek, niet-universitair onderwijs en de landbouwvoorlichting. Het netwerk van belangenbehartiging (via landbouworganisaties zoals Landbouwschap en productschappen die werknemers en werkgevers vertegenwoordigden) zorgde er volgens de onderzoekers voor dat sectorproblemen telkens werden vertaald in maatschappelijke innovatieopgaven. Daarmee waren er steeds collectieve middelen beschikbaar voor investeringen in het agrokennissysteem. En zo werd de concurrentiepositie van de Nederlandse agrosector ondersteund. Maar die belangenbehartiging veranderde. Daarbij speelde mee dat de belangen van de landbouw onder spanning kwamen met maatschappelijke belangen zoals natuur en milieu. Ook werd de taakstelling van het landbouwkennissysteem in Nederland verbreed. Het systeem stond niet alleen meer ten dienste van de primaire sector. Verder raakten de landbouworganisaties met de aocvorming, begin jaren 90, de bestuurlijke greep op de meeste agrarische scholen kwijt. Het OVO-drieluik zoals dat werd aangestuurd vanuit LNV brokkelde af. Onderwijs, voorlichting en onderzoek werden onafhankelijk van elkaar georganiseerd en ontwikkelden zich ook onafhankelijk van elkaar. De relatie tussen de georganiseerde landbouw en het kennissysteem werd minder hecht. Voordeel van de onthechting in het systeem is dan misschien dat het kennissysteem onafhankelijker kan functioneren, maar een nadeel is, aldus het rapport, dat het systeem minder functioneel is voor de praktische vragen die voor de sector aan de orde zijn en dat de

Agrokennissystemen in buitenland

In Denemarken is er een integratie van het agrokennissysteem met niet-agrarische wetenschappen zoals biologie, chemie en ict opgetreden. Het (universitaire) landbouwonderzoek is opgenomen in (algemene) Deense universiteiten. Het Deense ministerie van Technologie en Innovatie heeft hierdoor (mogelijk) een belangrijkere sturende rol in kennisontwikkeling dan het Deense ministerie van Landbouw.

De situatie in bijvoorbeeld Frankrijk, Duitsland en de VS is dat de kennissystemen er regionaal of per deelstaat zijn georganiseerd. In de VS is er bijvoorbeeld per deelstaat een landbouwministerie met een eigen budget voor onderzoek en onderwijs. (bron: bijlage 4 LEI-rapport)

landbouw zich minder herkent in het werk van onderzoekinstellingen. Dat is volgens de onderzoekers van die instellingen - vanzelfsprekend - ongewenst.

Toekomst

Die ontwikkelingen roepen aldus de WUR-onderzoekers de vraag op hoe toekomstbestendig het agrokennissysteem nog is. Het samenhangend systeem van agrokennis en belangenbehartiging is volgens hen zelden onderzocht. In 2007 was er wel een onderzoek naar de agrokennisinfrastructuur waaraan onder anderen Hein Vrolijk vanuit de Universiteit Groningen had meegewerkt. Hij adviseerde verbindingen met de wereld buiten het groene onderwijs en onderzoek aan te gaan. In dit onderzoek is de blik meer naar binnen gericht. De vraag was: wat kan de actuele organisatie van de belangenbehartiging en het kennissysteem voor waarde toevoegen aan de agrosector en hoe kan kennisvoorziening (vooral onderzoek) bijdragen aan optimaal functioneren ervan? De agrosector moest bijvoorbeeld nieuwe wegen vinden om de kennisontwikkeling te beïnvloeden. En ook op te nemen. Daarin zijn vakbladen en web-

De invloed van de georganiseerde landbouw op het kennissysteem - of andersom - was altijd groot; het netwerk van belangenbehartiging zorgde er voor dat sectorproblemen telkens werden vertaald in maatschappelijke innovatieopgaven

sites, aldus het rapport, een 'onmisbaar hulpmiddel'. Ondernemers volgen cursussen en doen mee in studiegroepen. Dat gaat goed, concluderen de onderzoekers. Zo heeft de Nederlandse agrosector ook internationaal de nodige concurrentiekracht weten vast te houden.

systeem. In de scenarioanalyse is een indeling gemaakt naar meer of minder overheidsturing en meer of minder innoveren of conserveren. Kostprijden staat centraal in de benadering; wat kost een investering en wat levert het op?

'Als onderzoekers vanuit het agrokennissysteem in opdracht van LNV aantonen dat het systeem flexibel en robuust is, zou je haast denken dat het tegendeel het geval is.'

Hoe moet het nu verder? Om daar uitspraken over te doen, analyseerden onderzoekers onderdelen van het agrosysteem en spraken ze, ter validering van het onderzoek, met elf mensen uit dat

De geïnterviewden waren oud-landbouwministers (Gerrit Braks en Piet Bukman), Wageningse hoogleraren (Jan Douwe van der Ploeg, Rudy Rabbinge en Pim Kooij), LNV-beleidsmakers (Tjibbe

Joustra en Gerrit Meester), productieschappen (Harm Schelhaas en Theo Meijer), LTO Nederland (Albert Jan Maat) en vertegenwoordigers uit de agribusiness (Willem-Jan Laan van Unilever). Ze zijn het niet altijd eens, bijvoorbeeld over de wenselijkheid van ketenspecialisatie tegenover een breed landbouwbedrijf.

Dynamiek

Die onderzoekers hebben scenario's ontwikkeld, geconcludeerd dat het systeem een stootje kan hebben – 'de belangenbehartiging en samenwerking tussen de sector en onderzoekers in Nederland is van een hoog niveau en flexibel genoeg voor de toekomst' - en ze hebben aanbevelingen gedaan hoe het systeem kan blijven functioneren.

Want, waarschuwen ze, gaan onderdelen van het systeem uit de pas gaan lopen, bijvoorbeeld vanwege een eigen ontwikkeling van bedrijfsleven, onderzoek of onderwijs, dan zou het mis kunnen gaan. Ze komen dan ook met de aanbeveling om de ontwikkelingen in het agrokennissysteem tot regelmatig onderwerp van gesprek te maken in de top van agrarisch Nederland en van daaruit een duidelijker sturing op de ontwikkelingen binnen dat systeem te zetten.

"Nee", zegt Poppe. We hebben de geïnterviewden niet op de conclusies laten reageren." Hun verhalen over heden, verleden en toekomst van het kennissysteem zijn volgens hem ook vooral geteerd om informatiegaten te vullen. "Er zijn ongetwijfeld andere methodes om zo'n onderzoek uit te voeren. Bestuurskundigen of historici zouden het anders doen. Maar in onze projectgroep zaten veel economen en systeemdenkers." Een systeembenadering is een elk geval een veelgebruikte sociologische benaderingswijze. Je kijkt als het ware van buitenaf. "Maar," zegt Poppe, "er is niet gedacht vanuit een gesloten systeem. Kijk je bijvoorbeeld naar de biologische landbouw dan is dat te zien als een experiment dat invloed kan hebben."

Tegendeel

Poppe erkent dat er in deze studie minder op (niet-universitair) groen

Stelsel is kwetsbaar aldus Jan Douwe van der Ploeg

“Ik heb er weinig vertrouwen in”, reageert Jan Douwe van der Ploeg, hoogleraar rurale sociologie Wageningen UR, op de rapportage van het LEI. Hij is geïnterviewd door de onderzoekers, maar kan verder weinig over de kwaliteit van het onderzoek zeggen. Hij heeft het nog niet bestudeerd. Maar, zegt hij over het onderwerp van de studie: “het systeem van de agrokennisinfrastructuur werkt niet erg bevredigend.”

In Kien, nieuwsbrief LNV-directie kennis en innovatie, september 2009, schrijft hij dat er geen eensgezindheid is over de relatie van de (goedontwikkelde) kennisinfrastructuur en de (sterke) agrarische sector. Komt het eerste uit het tweede voort of andersom? De vraag is volgens hem ook waar ontwikkelingen op kennisgebied tot aanpassingen in de sector leiden. En of onderzoek en technologieontwikkeling niet teveel eenzijdig sturend zijn terwijl er vooral creatieve oplossingen en experimenteerterruimte nodig is.

“Juist omdat we zo ongelooflijk gemoderniseerd zijn in Nederland (met schaalvergroting, specialisatie en intensivering) is de marge per product vrij smal”, zegt hij in NRC Handelsblad van 3 oktober. Het Nederlandse systeem is volgens Van der Ploeg kwetsbaar geworden.

De Zaaier, standbeeld bij het hoofgebouw van Wageningen UR, is het symbool van de Wageningse wetenschap

onderwijs is gefocust. “De rol van het groene onderwijs is onderbelicht gebleven. Dat zou nog wel een studie waard zijn. Hoe draagt dat onderwijs bij aan het agrokennissysteem en welke competenties zijn er eigenlijk nodig gezien de landbouwsystemen van de toekomst? Je ziet ook dat boeren steeds hoger opgeleid zijn en bijvoorbeeld via de havo en het hbo in de sector komen.”

Een belangrijker bezwaar voor de waarde en betrouwbaarheid van het onderzoek lijkt echter de constatering dat zowel de onderzoekers als de mensen die ze geïnterviewd hebben, onderdeel vormen van dat ‘flexibele systeem’ van ‘hoog niveau’. Als onderzoekers vanuit het agrokennissysteem in opdracht van LNV aantonen dat het systeem flexibel en robuust is, zou je haast denken dat het tegendeel het geval is.

“Ja,” erkent Poppe, “je zou het kunnen

zien als de koe die oordeelt over zijn eigen melk. Maar allereerst is dit onderzoek uitgevoerd binnen de Kennisbasis Onderzoek, met LNV op afstand. We hebben zelf het onderzoeksdoel geformuleerd en zelfs geen concept met het ministerie besproken. Het kwam ook voort uit eigen interesse. En verder zijn er voor- en nadelen aan een onderzoek waarbij de onderzoekers deel uitmaken van het systeem. Ze kunnen bijvoorbeeld beter inschatten wat veranderingen betekenen.”

Nee, concludeert hij, het onderzoek heeft geen strategisch doel. Bijvoorbeeld om belang van sterke banden rondom LNV te benadrukken en het departement met alle organisaties en instellingen eromheen te beschermen tegen afstand en uit elkaar vallen.

“Of mensen er iets kunnen met onze conclusies en aanbevelingen, dat moet u

hen vragen. Ik hoop dat het verder gebruikt wordt bij discussie in de kenniskamers van LNV bijvoorbeeld en dat mensen van Wageningen UR of organisaties zoals ZLTO er iets aan hebben voor hun eigen strategie. Je zou het ook kunnen inbrengen in internationaal onderzoek. Ik denk dat we ons Nederlands systeem beter kunnen begrijpen als we ook naar Frankrijk of Denemarken kijken.” □

Het rapport ‘Kennisstelsel en belangbehartiging in de agrosektor - een toekomstverkenning’ is te vinden op de website van het LEI.